

Hinduizm'in Ak Hunlar Üzerindeki Yansımaları

The Reflections of Hinduism on the White Huns

Müslüme Melis ÇELİKTAŞ*

Öz

Orta Asya'nın engin bozkırlarından Avrupa'ya kadar ilerleyen Türkler, varlıklarını sürdürdükleri coğrafyalarda sosyal ve siyasi amaçlar uğrunda kendilerine yakın gördükleri dinleri kabul ettiler. Türkler, her ne kadar sıklıkla din değiştiren milletler arasında yer alsalar da onların bu yeni dinleri Kök Tengri inancı içinde harmanlanarak hayat şekillerini biçimlendirmiştir. Türkler, ilahi dinler olarak kabul edilen Hristiyanlık, Yahudilik ve İslamiyet'i kabul etmelerinin yanı sıra Buddhizm ve Maniheizm gibi felsefi inançlar da onların dini hayatında önemli rol oynamıştır. Ayrıca birçok ilim adamının Türklerin benimsediği dinler arasında saymadığı Hinduizm, özellikle MS IV. ve VI. yüzyıllarda Hindistan'ın kuzeyinde yaşayan Ak Hun hükümdarlarının sempati duyduğu itikatlardan biri olmuştur. Bu çalışmada bir dönem Hindistan'ın kuzeyinde varlıklarını sürdüren Büyük Hun Devletinin siyasi kalıntılarından olan Ak Hunların Hinduizm'e olan ilgileri üzerinde durulacaktır.

Anahtar kelimeler: Din, Hinduizm, Ak Hunların dinleri, Toraman, Mihirakula

Moved from boundless steppes of the central Asia to Europe, the Turks adopted the religions which felt close to themselves for the sake of the social and political objectives in the geography they survived. Although the Turks were among the apostate nations, their new religion has shaped the way of life by blending in the faith of Kök-Tengri. As well as the Turks accepted Christianity, Judaism and Islam as divine religions, philosophical beliefs such as Buddhism and Manichaeism also played an important role in their lives of religion. In addition, Hinduism which isn't accepted among the religions of the Turks by many scientists, has been one of the beliefs which White Hun rulers, living in the north of India especially in A.D. IV and VI.th centuries have sympathy. In this work, it will be focused on the interest in Hinduism of White Huns, who are the political remnants of the Great Huns who once exist in the North of India.

Keywords: Religion, Hinduism, Religions of White Huns, Toraman, Mihirakula

---

* Arş. Gör. , Karadeniz Teknik Üniversitesi, Edebiyat Fakültesi, Tarih Bölümü, (melis644@hotmail.com).

Var olduğu andan itibaren kişi ile Yaradan arasındaki iletişimi sağlayan din, tarih boyunca çeşitli aşamalardan geçer. Kâinatın oluştuğu dönemlerde kendisi ile doğayı birbirinden ayırt edemeyen insanoğlu bir süre doğa güçlerine tapar, çok tanrılı döneme geçildiğinde ise gizli ruhlara inanır ya da yaptıkları putlara tapar.¹

Dünyanın en eski dini olarak kabul edilen Hinduizm'in ortaya çıktığı tarih belli olmamakla birlikte M.Ö. 3000 yıllarında Harappa döneminde varlıklarını sürdürmüş olan İndus Uygarlığının dini ve bilinen en eski Hindu metinlerinden olan Veda'ların M.Ö.1500'lerde yazıya geçirilmiş olması göz önüne alındığında, ortaya çıkışı muhtemelen M.Ö.1500'lerden öncelere dayanmaktadır.

Dünyanın en eski dini olan Hinduizm çok tanrılı bir dindir. Hindu tanrılarını Epik ve Puranik dönem tanrıları olarak iki gurup altında toplamak mümkündür. Epik dönem tanrıları günümüzde halen popülerliğini koruyan Hindu tanrılarını; Puranik dönem tanrıları ise eski dönem dediğimiz Vedik Dönem tanrılarını konu alır.² Ak Hunlar konusunda bizi ilgilendiren kısım Epik dönem tanrıları olduğundan bu tanrılar üzerinde durmak faydalı olacaktır. Epik dönemdeki en önemli Hindu tanrıları Brahma (Yaratıcı tanrı), Vişnu (Koruyucu tanrı) ve Şiva'dır (Yok edici tanrı). Bu tanrılara "Trimurthi" yani "Tanrı üçlemesi" adı verilmekte olup, ilahlere başlarken ya da Yoga sırasında söylenen "Om" (AUM) kelimesi bu tanrılarının isimlerinin zikredilmesidir.³ Ayrıca burada söz konusu tanrılarının farklı şekillerde bedenlenmiş halleri ve eşleri mevcuttur. Elbette ki, çok tanrılı bir dinde kimin hangi tanrıya sempati duyduğunu anlamının zor olduğu düşünülebilir. Ancak her tanrının kendine özgü sembolleri olması bu durumu kolaylaştırmaktadır.

Yaklaşık 4000 yıllık tarihe sahip ve konar-göçer hayat tarzının egemen olduğu Türkler, kültür unsurları arasında yer alan din konusunda çok tutarlı değildir. Onlar, zaman ve mekâna göre yakın gördükleri dinleri kendi kültürleri içinde harmanlayarak benimsediler. Büyük Hun Devletinin batıdaki siyasi kolunu teşkil eden Ak Hunlar da diğer soydaşları gibi zaman içinde farklı kültür ve dinlerle tanıştılar. Bunun sonucu olarak karşılaştıkları toplumların din, dil, gelenek ve göreneklerini benimsemişlerdir. Özellikle MS IV. ve VI. yüzyıllarda Orta Asya'nın pek çok dinin merkezi olmasıyla

¹ İ.A.Çubukçu, "Kültürümüzde Din", Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi, Cilt 30, sayı 1, Ankara 1988, s. 131.

² K.Kaya, **Hinduizm**, Ankara 2001, s.11.

³ W.Donieger, **The Hindus an Alternative History**, Oxford 2010, S. 384; Kaya, a.g.e., s.57.

Ak Hunlar bu bölgedeki dinlerin etkisi altında kaldılar. Ak Hunlar arasında diğer Orta Asya devletlerindeki gibi Kök Tengri, Buddhizm, Maniheizm gibi dinlerin yanı sıra, bazı ilim adamlarının Türklerin benimsedikleri dinler arasında saymadığı Hinduizm'i de görmek mümkündür.

Ak Hun döneminde kendi bölgelerinin güney kesimlerinde Buddhizmin yaygın olması ve bu dinin Ak Hunlarla olan ilişkisi ilim adamları arasında büyük tartışmalar yaratmıştır. Kimileri, Çin kaynaklarını esas alarak Ak Hunların Buddhist olduklarını ve onların hükümdarlarının bulunduğu şehirlerde altınlarla kaplı Buddist stupaların ve dikili taşların olmasından dolayı Ak Hunların Buddhist oldukları görüşünü kabul etmişlerdir.⁴ Ancak Çinli bir seyyah olan Sung Yun'un notlarında dinlerinin olmadığı ifadesi geçmektedir.⁵ Dolayısıyla Çin kaynakları zaman zaman çelişmektedir. Bize göre Ak Hunların dinlerinin olmadığı ifadesinin kullanılmasının nedeni Sung Yun'un Buddhist olmasından dolayı Buddhist olmayanları bu şekilde adlandırmış olabileceğidir. Diğer taraftan Ak Hunların Buddhizm'e inanmadıklarını hatta hükümdarlarından Mihirakula'nın, bulunduğu şehirlerdeki bütün Buddist stupaları yıktırıldığı ve Buddistlere baskı yaptığını öne süren ilim adamları mevcuttur.⁶

Ak Hun Devletinin Hindistan'a giden kesiminin daha çok hem din hem de yaşam biçimi olan Hinduizm'i benimsediği ya da ona sempati duyduğu görülür. Söz konusu görüşü destekleyen en büyük kanıtlar yazıtlar ve paralar üzerine dövülmüş resimlerdir. Bilindiği üzere Hindistan'da Ak Hunların varlığı MS IV. yüzyıldan daha önceye gitse de, onların tarih sahnesinde görülmeleri Toraman'ın babası ya da Toraman'ın bir sanı olduğu düşünülen Tigin ile başlar.⁷ Toraman'dan önceki dönemlere ait Kuzey Hindistan'da bulunmuş paralara bakıldığında Hindu sembolleri görmek mümkündür.

---

⁴ A.Kurbanov, **The Hephthalites: Archaeological and Historical Analysis**, Berlin 2010, s.228-231; J.Harmatta, "Annexation of The Hephthalite Vassal Kingdoms by The Western Turks", **History of Humanity of Central Asia**, C. VI, Paris,1996, s. 475-476; V.Minorsky, "Khurāsān at the Time of the Arab Conquest", **Iran and Islam in Memory of the Late**, Edinburg, 1971, s.481; M.Compareti, "Traces of Buddhist Art in Sogdiana", **Sino-Platonic Papers**, 2008, sayı 181, USA, s.12.

⁵ B.A.Litvinsky, "The Hephthalite Empire", **History of Civilization of Central Asia**, Vol.3, Paris 1996, s.145.

⁶ K.Enoki, **a.g.m.**, s. 49; Litvinsky, **a.g.m.**, s.150; J.Marshall, **A Guide to Taxila**, Calcutta, 1918, s.38-39.

⁷ A.Biswas, **The Political History of the Hunas in India**, New Delhi 1973, s. 54.

Resim 1: Hükümdarı belli olmayan Ak Hun paraları (Bakınız, M. Pfisterer, *Hunnen in Indien*, Wien 2013, s. 36)

Söz konusu paraların tam olarak hangi hükümdara ait olduğu bilinmese de MS V. yüzyılda Ak Hunlara ait olduğu kanıtlanmıştır. Bunların Ak Hun paraları olduğunu gösteren en büyük kanıt onlara ait damganın kullanılmasıdır. Paraların üzerindeki “hilal” sembolü dikkat çekmektedir. Hilal sembolü Bozkır devletleri tarafından sıklıkla kullanılır. Ancak Hindu dini açısından bakıldığında “hilal” tanrı Şiva’ya ait bir semboldür ve doğanın (mevsimlerin) döngüsel olduğunu gösterir. Dolayısıyla paralar üzerinde bu sembolün bulunması onu dövdüren kişinin Şivait⁸ yani Tanrı Şiva’ya sempati duyduğu anlamına gelir.

Resim 2: Mihirakula’ya ait para (Bakınız, Pfisterer, *a.g.e.*, s. 36).

“Hilal” sembolünü Mihirakula’ya ait paralar üzerinde de görmek mümkündür. Hatta bu paralardaki “hilal” sembolü Tanrı Şiva’nın figürlerinde olduğu gibi hükümdarın başının üzerinde yer almaktadır.

Hindistan’da varlıklarını sürdüren Ak Hunların meşhur hükümdarı Toraman’ın kendinden önceki hakanlar gibi Hinduizm’in etkisinden uzak kalamadığı görülür. Toraman’ın Hinduizm ile ilgilenmesinin en önemli

⁸ Tanrı Şiva’ya inanlar.

kanıtı adına kazanmış olan Eran Taş Sütun Yazıtı'nın Hindu tanrılarında "Koruyucu tanrı" olan Vişnu'nun, "Varaha" yani domuz şeklindeki bedenlenmiş figürü üzerine kazanmış olmasıdır. Ayrıca söz konusu yazıtta Toraman, Tanrı Vişnu'nun farklı isimleri ile anılır. Durumu gösteren Toraman'a ait yazıtta geçen satır şu şekildedir:

Om[II*]Cayatidharaōy-uddharaōaighana-ghauō-āghāta-ghūrōōita-
mahiddhraśdevauvarāha-mūrttis=trailaukya-mahā-gçha-stambhaş[II*]
Varshaiprathamaipçithivim

(Om!⁹ Fatih, dünyada yükselen (deniz seviyesinden yukarıda), bir domuz şekline girmiş tanrı Vişnu burnu ile dağların titremesine neden olur; O, dünyanın bulunduğu büyük evin direğidir (desteğidir).¹⁰

Toraman'a ait para ve yazıtlara bakıldığında oğlu Mihirakula kadar dini ön planda tutmadığı görülse de birkaç parada Hinduizmin etkisi anlaşılmaktadır.¹¹

Resim 3: Toraman'a ait üzerinde çarkların bulunduğu paralar (Bakınız, K.Vondrovec, **Coinage of the Iranian Huns and Their Successors From Bacteria to Gandhara**, Vol. I, Wien 2014, s. 213).

Resim 3'te yer alan paraların Toraman'a ait olduğu kanıtlanmıştır. Burada yer alan paralar üzerinde Hinduizmin etkileri açıkça görülmektedir. Bu paralar üzerindeki en belirgin Hindu sembolü "çakra" yani "çark" tır. Yaşamın sürekliliği ve döngüsel oluşunu gösteren çözülüş ve kuruluşun simgesidir.¹² Hindistan bayrağının ortasında yer alan çark da aynı anlamı taşımaktadır. Bu sembol sadece Hinduizm'de değil Buddhizm ve Cainizmde de sıkça kullanılır. Dolayısıyla söz konusu sembole bakarak Hindu inancın yansımından söz etmek mümkün olsa da Buddhizm ve Cainizmin etkisinin olabileceği de göz ardı edilmemelidir.

⁹ "Om" ya da "Aum" hecesi ayin ve tapınmalarda, bayramlarda ve dinsel seramonilerde dua ve yakarışlarda kullanılır. (A) Tanrı Vişnu, (U) Brahma ve (M) Şiva'dır ve bu hece üç tanrının birliğini (Trimurti) sembolize eder. Yoga ve meditasyon yaparken "Om" hecesi çok sık kullanılır (Bakınız, K.Kaya, a.g.e., s. 57).

¹⁰ J.F.Fleet, **Corpus Inscriptionum Indicarum**, Vol. III, Calcutta 1888, s. 158.

¹¹ U.Thakur, **The Hunas in India**, Varanasi 1967, s. 260-261.

¹² Kaya, a.g.e., s. 58.

Hinduizmin benimsenmesinin bir başka kanıtı paraların üzerinde Tanrı Şiva'nın binek hayvanı olan Nandi adlı öküzün bulunmasıdır. Öküz figürünün işlendiği paralar genellikle Mihirakula'ya aittir.¹³

Resim 4: Mihirakula'ya ait para (Bakınız, Pfisterer, a.g.e., s. 161).

Mihirakula Hindistan coğrafyasında Gupta İmparatorluğuna karşı verdiği başarılı mücadelelerle anıldığı kadar, Buddhizm ve Hinduizm dinlerine yaklaşımı ile de anılır. Mihirakula'nın devri, Hunların dini yaşamlarında bir dönüm noktasıdır. Çünkü onunla birlikte Şivait bir dönem başlar.¹⁴ Kazuo Enoki, Çin kaynaklarında Ak Hunların Kök Tengri, ateş ve yabancı tanrılara taptıklarından ve Ak Hunlara ait üç çeşit cenaze geleneğinden bahsedildiğini söyler. Söz konusu gelenekler, taş bir yapının içinde cenazenin muhafaza edilmesi, toprağa gömülmesi ve bir Hindu geleneği olan *ölü yakma*'dır.¹⁵ Anlaşıldığı üzere Ak Hunlar atalarının geleneklerini sürdürürken bir taraftan da Hinduizmin etkisinde kalırlar. Mihirakula'nın Hinduizm'e olan ilgisi adına dikilen Gvaliyar yazıtında ve Gupta hükümdarı Yaşodharman adına dikilmiş olan Mandasor Yazıtında bahsedilir. Gandhara, Keşmir ve Pakistan'da Pencap Eyaletine bağlı Râvalpîidi şehrinde bulunan paralar üzerindeki Şiva'nın öküzü olan "Nandi"'nin başı, hilal, "Trişâla" (üç uçlu mızrak), "çakra" gibi semboller Mihirakula'nın Hindu tanrılarına inandığını gösteren delillerdir.¹⁶ Paraların üzerinde, Sanskrit dilinin bir lehçesi olan Brahmi alfabesi ile yazılmış *Cayatuvçshadhvaca* ve *Cayatuvçsha* yazıları da onun Tanrı Şiva'ya inandığını kanıtlar niteliktedir.¹⁷

¹³ Kurbanov, a.g.t., s. 235.

¹⁴ P.N.Copra-B.N.Puri-M.N.Das-A.C.Pradhan, **A Comprehensive History of Ancient India**, New Delhi 2005, s.165.

¹⁵ K.Enoki, "On the Nationality of The Ephthalites", **Memories of the Research Department of the Toyo Bunko**, XVIII, 1959; Litvinsky, a.g.m., s.150.

¹⁶ **Râcatarangini**, Book I, şloka 306-307; Thakur, a.g.e., s.265; Biswas, a.g.e., s. 109; Kurbanov, a.g.t., s.235.

¹⁷ Thakur, a.g.e., s. 265.

Resim 5: Üzerinde “Cayatuçshadhvaca” yazan para (Bakınız, Pfisterer, a.g.e., s. 161.)

Sanskrit bir kelime olan “Caya” kahraman, fatih, “vçhadhvaca” yanında fare taşıyan ve Tanrı Ganeşa'nın bir adı; “Vrsha” boğa, güçlü adam anlamlarına gelmektedir. “Cayatuçshadhvaca” Kahraman Ganeşa, “Cayatuçsha” Kahraman Boğa, Öküz anlamlarındadır. Dolayısıyla söz konusu kelimelerden Mihiragula'nın Şivait olduğu anlaşılmaktadır. Çünkü Ganeşa, Tanrı Şiva'nın oğludur ve yukarıda bahsi geçen boğa ya da öküz ise Şiva'nın Nandi adlı öküzüdür.

Resim 6: Mihirakula'ya ait paralar (Bakınız, Pfisterer, a.g.e., s.161).

Mihirakula'ya ait paralar üzerinde dikkat çeken bir başka Hindu sembol yukarıdaki resimde görüldüğü üzere hükümdar figürünün arkasında yer alan, “trişula” adı verilen üç uçlu mızraktır. Bu sembolü Ak Hunlara ait birçok para üzerinde görmek mümkündür. Üç uçlu mızrak Tanrı Şiva'nın sembolüdür. Onun, evreni ve bütün canlıları koruduğuna inanılır.¹⁸

¹⁸ Kaya, a.g.e., s. 59.

Toraman'a ait birkaç paranın arka yüzünde tavus kuşu yer almaktadır.¹⁹ Tavus kuşu da Hindu tanrılarının sembolleri arasındadır.²⁰ O, Tanrı Vişnu'nun sekizinci ve en önemli bedenlenmesi olan Krişna'nın yanında ya da arkasında resmedilir. Ayrıca yaratıcı tanrı Brahma'nın eşi ve bilgi, öğrenme tanrıçası olan Sarasvati'nin binek hayvanı olarak karşımıza çıkar.²¹

Sonuç

Varlıkları MÖ 4000 yıllarına kadar uzanan Türkler, ortaya çıktıkları andan itibaren pek çok dinin etkisi altında kaldılar. Ülkemizde üzerinde çok fazla araştırma yapılmayan Hinduizm, bir dönem Türkleri etkiler ve onların paralarına ve kitabelerine yansır. Hinduizm'i benimseyen ya da bu dine sempati duyan Hunların siyasi teşekküllerinden olan Ak Hunlar, söz konusu dini kabul etseler de kendi din ve kültürlerinden çok uzaklaşmadılar. Zaten Türkler hiçbir zaman bir dinin etkisine tamamen girmediler, karşılaştıkları dinleri kendi öz dinleri olan Kök Tengri dini ile harmanladılar. Genellikle Türklerin kabul ettiği dinler arasında sayılmayan Hinduizm, Ak Hunların Hindistan'da varlıklarını sürdüren kolu tarafından kabul görmüştür. Söz konusu dönemin tam olarak ne zaman başladığını belirlemek zor olsa da eldeki veriler ışığında Hinduizmin, meşhur Ak Hun hükümdarı Toraman'dan önce başladığı, Mihirakula ile zirveye ulaştığı ve onların Hindistan'daki varisleri tarafından devam ettirildiği görülür. Ak Hunlar'ın Hindistan'daki meşhur hükümdarı Mihirakula'dan sonra yerine geçen varislerinin genelde Hindu kadınlarla evlenmesi ve söz konusu topraklarda azınlık kalmaları nedeniyle Ak Hunlar, zamanla Hindu toplumunun içinde asimile olmaya başladılar. Ancak Hindistan topraklarında yıllarca direnen bu azınlıklar hiçbir zaman tamamen yok olmadılar ve sonraki dönemlerde Racput, Gazneli, Gur, Delhi Türk Sultanlıkları ve Babür Devletinin teşekkülünde de rol oynadılar.

¹⁹ P.T.Nair, "The Peacock Cult in Asia" *Asian Folklor Studies*, Vol.33, No.2, 1974, s.125; Thakur, *a.g.e.*, s.108.

²⁰ Biswas, *a.g.e.*, s. 193.

²¹ Kaya, *a.g.e.* s.17, 27.

KAYNAKÇA

- Biswas, A., **The Political History of the Hunas in India**, Munshiram Manoharlal Publishers, New Delhi 1973.
- Compareti, M., "Trace of Buddhist Art in Sogdiana", **Sino-Platonic Papers**, Sayı 181, USA 2008.
- Copra, P.N. –Puri, B.N.- Das, M.N-Pradhan, A.C., **A Comprehensive History of Ancient India**, Sterling Publishers, New Delhi 2005.
- Çubukçu, İ.A., "Kültürümüzde Din" **Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi**, C. 30, Sayı 4, Ankara 1988,
- Donieger, W., **The Hindus an Alternative History**, Penguin Press, Oxford 2010.
- Enoki, K., "On The Nationality of The Ephthalites", **Memories of the Research Department of the Toyo Bunko**, XVIII, 1959.
- Enoki, K., "The Origin of The White Hun sor Hephthalites", **East and West 3**, Bellinghom/Washington 1955.
- Fleet, J.F., **Corpus Inscriptionum Indicarum**, Superintendent of Government Printing, Vol. III, Calcutta 1888.
- Harmatta, J., "Annexation of the Hephthalite Vassal Kingdoms by The Western Turks", **History of Humanity of Central Asia**, C. IV, UNESCO Publishing, Paris 1996.
- Kaya, K., **Hinduizm**, Dost Kitabevi, Ankara 2001.
- Kurbanov, A., **The Hephthalites: Archaeological and Historical Analysis**, PHD Thesis, Berlin 2010.
- Litvinsky, B.A., " The Hephthalite Empire", **History of Civilization of Central Asia**, Vol.3, UNESCO Publishing, Paris 1996.
- Marshall, J., **A Guide to Taxila**, Superintendent Government Printing, Calcutta 1918.
- Minorsky, V., "Khurāsān at the Time of Arab Conquest", **Iran and Islamic Memory of the Late**, Edinburg University Press, Edinburg 1971.
- Nair, P.T., "The Peacock Cult in Asia" **Asian Folklor Studies**, Vol.33, No.2, 1974.
- Pfisterer, M., **Hunnen in Indien**, Verlag der Österreichischen Akademie der Wissenschaften, Wien 2013.
- Rācatarangini**, Çev. Beal, S., Book I, Motilal Banarsidass Publishers, New Delhi 2009.
- Thakur, U., **The Hunas in India**, Vidyavilas Press, Varanasi 1967.
- Vondrovec, K., **Coinage of The Iranian Huns and Their Successor from Bactria to Gandhara**, Verlag der Österreichischen Akademie der Wissenschaften, Vol. I, Wien 2014.

